

Elie Luabeya Masengo Kabishi
Masteroppgave ved Høgskolen i Østfold

DOI: <https://doi.org/10.58215/ella.24>

Tegneserien *Tintin au Congo* i fremmedspråkopplæringen

Innledning

I vårt flerkulturelle og flerspråklige samfunn kan fremmedspråkopplæringen legge til rette for et møte mellom eleven og verden. Litterære tekster kan vise seg å være viktige og relevante verktøy i opplæringen: «Den litterære teksten gir tilgang til mangfoldig kunnskap» (Defays et al. 2014, s. 32, min oversettelse). Dette var utgangspunktet for min masteroppgave, der jeg så nærmere på *Tintin au Congo* («Tintin i Kongo»), et album av den berømte belgiske tegneserieskaperen Hergé. I dette albumet besøker Tintin Kongo, som den gang var en belgisk koloni. Mange av menneskene han møter der, beskrives med referanser til datidens stereotype forestillinger (Georges, 1930, s. 11) og kan i dag oppleves som rasistiske karikaturer. Det er viktig å være klar over at dette albumet fra 1930–1931 i dag er gjenstand for en hissig debatt. Årsaken til dette er rasistiske og kolonialistiske stereotyper, som har vært gjenstand for diskusjon i flere tiår – og fortsatt er det.

I min masteroppgave reflekterer jeg over hvordan litterære tekster som provoserer – og spesielt *Tintin au Congo* – kan introduseres i fremmedspråkopplæringen. Jeg ønsker ikke å se bort fra eller viske ut hvordan fortidens historie kommer til uttrykk i albumet, for den kan være egnet til å engasjere elevene, gi dem lyst til å diskutere aktuelle temaer og dermed uttrykke seg på målspråket. Diskusjonen kan styrke deres kunnskaper både språklig, kommunikativt og interkulturelt. En felles kulturell hukommelse og kjennskap til fortiden kan dessuten være en hjelp på veien mot en bedre fremtid for alle. Dermed kan dette albumet, som mange mener hører hjemme i fortiden, brukes som byggestein i vårt multikulturelle samfunn i dag: «fortiden tjener til å grunnlegge nåtiden» (Douglas, 2013, s. 84, min oversettelse).

Dette betyr for det første at tekstutdragene må velges med tanke på hvordan de kan utnyttes i fremmedspråkopplæringen på nivå A2/B1 (ifølge det europeiske rammeverket), det vil si nivå

II på videregående skole i Norge (fransk II). For det andre handler det om å stimulere elevene, få dem til å reflektere og bli seg bevisst situasjoner i albumet som preges av klisjeer, stereotypier, fordommer og diskriminering. For det tredje dreier det seg om å motivere læreren til å utnytte utdrag fra albumet gjennom å knytte dem til aktuelle temaer relatert til vårt flerkulturelle samfunn.

Min problemstilling kan dermed uttrykkes slik: I hvilken grad kan bruk av *Tintin au Congo* i fremmedspråkopplæringen bidra til dette? Hvordan og med hvilket formål? Hvordan utnytte albumet ved å knytte det til aktuelle temaer?

Resepsjonen av albumet i Kongo

Tintin au Congo ble svært godt mottatt i Kongo Kinshasa (Zaire), nå Den demokratiske republikken Kongo (RDC), da det kom ut i 1930–1931. Nesten alle ungdommer leste albumet. Før de afrikanske koloniene ble selvstendige, ble holdningene som kommer til uttrykk i Hergés album ikke oppfattet som en fornærmelse. Det som interesserte de fleste var den spennende historien og den populære tegneseriesjangeren. De stereotype forestillingene ble sett på som sekundære eller ‘normale’, og kontroversen rundt albumets karikerte framstilling av de sorte karakterene ble sekundær (CNEWS, 2016).

Hos unge kongolesere vekket *Tintin au Congo* interessen for tegneserier. Albumet inspirerte flere kongolesiske tegneserieskapere, og førte i faktisk til en oppblomstring av lokale tegneserier (Luabeya Masengo, 2021, s. 15).

Kontroversen

I 2010 ba en belgisk statsborger om at salget av *Tintin au Congo* måtte bli forbudt. Med støtte fra organisasjonen CRAN (Conseil représentatif des associations noires) anklaget han albumet for å være paternalistisk, kolonialistisk, rasistisk og fremmedfiendtlig (Bicler, 2019). Belgiske journalister av kongolesisk opprinnelse og tegneseriespesialister har konkludert med at *Tintin au Congo* gjenspeiler ideologien på 1930-tallet: « ... man kan ikke la alle barn lese denne type album uten å legge til et kritisk synspunkt ... » (jf. Centre Communautaire Laïc Juif, 2019, egen oversettelse, referert i Luabeya Masengo, 2021, s. 16).

Før kolonitiden hadde kongoleserne sitt eget språk, sin egen kultur, sin egen trosoppfatning og sine handlemåter; dette syntes de var bra siden det var forankret i tradisjonen. I kolonitiden ble alle disse verdiene forandret. Som en følge av to forskjellige kulturers og folkeslags sameksistens skjedde det en endring, som kan omtales som et kultursjokk. I *Tintin au Congo* gjenga Hergé kolonitidens rådende tankegang. Han var inspirert av datidens forestillinger, samt av fortellinger om Kongo og landets innbyggere slik som disse ble formidlet både av belgiske konservative kretser og av samtidige belgiske kolonialister. Slik kan fremstillingen i albumet forklares eller forstås. Men det forandrer naturligvis ikke det faktum at Hergés æra er over, og at det tankegods hans album gjenga, tilhører en svunnet tid. Vi lever i dag i en annen verden som er internasjonal og globalisert, men det betyr ikke at vi må viske ut våre historiske minner eller hele fortiden. I stedet for å ignorere eller slå strek over den historiske realiteten som fremstilles i albumet, ønsker mange at det heller kan komme ut i en litt endret utgave som er bedre tilpasset vår egen tid. Slik kan man unngå at innholdet sårer eller virker støtende for enkelte lesergrupper. Dette er en diskusjon som vi kjenner fra mange land og ulike kulturuttrykk. Et eksempel fra Norge er Edvard Munchs kunstverk med den svært nedsettende tittelen *Neger med grønt skjerf*. Maleriet ble malt for mer enn 100 år siden. I dag, slik som samfunnet har utviklet seg, oppfattes denne tittelen rasistisk og er gjenstand for revisjon. Faktisk har flere av Munchs malerier fått titlene endret i ettertid, av ham selv og/eller museer som stiller ut hans verk. Flere bilder som inneholder ordet 'neger' eller som oppfattet som rasistiske er endret for å tilpasse dem til den nye situasjonen (jf. Vedeler et al., 2021). Et annet eksempel er Astrid Lindgrens *Pippi Langstrømpe*-romaner (1945–1948). Astrid Lindgrens betegnelse «Negerkonge» ble i animasjonsserien fra 1997 endret til Kurre-kurre-dutt-kung; på norsk ble han konge på en Sydhavsøy (Barding, 2002). Det fins en rekke alternative måter å løse kontroversielle betegnelser på. Jeg mener vi må bestrebe oss på å finne løsninger som forener i stedet for å dvele ved det som skiller. Slik ville det være mulig å snakke positivt om annerledeshet og hybriditet.

Min motivasjon

Det er flere grunner til at jeg valgte dette temaet for min masteroppgave. For det første ønsket jeg å oppmuntre til bruk av *Tintin au Congo* i undervisningen og knytte albumet til aktuelle temaer i et flerkulturelt samfunn. Analysen av verket vil hjelpe oss å beskrive ulike typer interaksjoner og koblinger mellom bilde og tekst (jf. Escarpit, 2008 referert i Luabeya Masengo,

2022, s. 18). For det andre er mitt mål å fremme en litterær refleksjon som kan bidra til utvikling av språklig kommunikativ kompetanse samt fordypning av ulike ferdigheter hos elevene: lese, lytte, snakke, skrive, lære og forstå. Lesning av litteratur bidrar dessuten til å øke elevens kunnskap og formidle informasjon som er nødvendig for å forstå verden i dag. Siden dagens barne- og ungdomslitteratur er annerledes enn tidligere litteratur med hensyn til temaer, stil og språk, er det svært viktig å velge emner som er tilgjengelige og egnet for unge lesere og tilpasset deres forutsetninger. Kort sagt kan vi si at tegningene og karikaturene også påvirker forståelsen og oppmuntrer elevene til en positiv interaksjon. Det er riktig å bevare litteraturens verdier og samtidig tenke over hvem elevene er (kjønn, opprinnelse, hudfarge) og hvilket språklige nivå de har.

Som allerede sagt, åpner *Tintin au Congo* for ulike refleksjons- og diskusjonsemner. Albumet vekker diskusjon, særlig på grunn av hvordan tegningene blir omtalt i media og på sosiale nettverk nå som vi lever i en verden som blir stadig mer flerkulturell. Derfor kan man stille spørsmålet: Hvordan vil unge elever tolke disse tegningene og hvordan vil sorte lesere generelt, og i særdeleshet afrikanere, reagere?

Disse forholdene betyr at læreren må vurdere i hvilken grad en tegneserie med karikaturer som har vekket reaksjoner kan brukes uten å forårsake sårede følelser. Dersom man er åpen om hva som lå som grunn for blant annet stereotype karikaturer, forklarer hva som ligger til bunns for denne kontroversen, så kan unge lesere bli i stand til å oppdage et verks rikdom og litterære kvaliteter.

Tintin au Congo minner oss om koloniseringen av landet, men albumet gir oss også anledning til å fortelle om det uavhengige Kongos historie. Vi får dermed en mulighet til å formidle kunnskap om landets kulturelle mangfold: Det finnes over 450 etniske grupper som snakker fire nasjonale språk, ett offisielt språk og mer enn 250 vidt forskjellige dialekter. Videre kan vi peke på en rik og mangfoldig fauna og flora, og de fantastiske naturressursene over hele territoriet som mange land ønsker å tilegne seg. Til slutt kan vi ta opp temaer som sapologi (kunsten å kle seg i Kinshasa) og kongolesiske danser og sanger (Gims, 2015).

Hvordan snu en betent debatt til noe positivt?

Skal man bruke *Tintin au Congo* i undervisningen, er det helt nødvendig å plassere albumet i den opprinnelige konteksten, det vil si i den tiden det ble skrevet. Dette er kolonitiden som fulgte etter slavetiden, en smertefull tid da sorte ble ansett som undermennesker, som objekter uten verdi eller personlighet. Hergé selv innrømmet i flere intervjuer at han hadde vært inspirert av fortellingene til sine konservative omgivelser. Han påpekte at dersom han ble bedt om å lage albumet på nytt, ville han gjøre det på en annen måte siden han var blitt villedet av disse fortellingene (Luabeya Masengo, 2021, s. 28–29). For å overvinne den lange debatten om denne utgivelsen mener jeg at det er fåfengt å fjerne albumet fra bibliotekene eller å forby det slik mange har foreslått. Tvert imot bør det heller gjøres lett tilgjengelig for fremtidige generasjoner som kan analysere det og finne en riktig måte å presentere det på som flertallet kan akseptere. Dette bør gjøres på en måte som ikke endrer den opprinnelige historien og albumets lesverdighet, eller dets viktige vitnesbyrd om fortiden. Det kan være nødvendig å ta bort noen av de sårende delene og dempe de sterkeste karikaturene. Vi kunne til og med foreslå et album nummer to med tittelen *Tintin revient au Congo* (Tintin vender tilbake til Kongo) der sorte og hvite betraktes som likeverdige, slik som Clément Vidibio, redaktøren av magasinet *Zaire*, har foreslått (Vidibio, 1969, referert i Luabeya Masengo, 2021, s. 29).

Med tanke på de store konfliktene verden står overfor kan vi i undervisningssammenheng foreslå en tilpasning av albumet ved å koble det til aktuelle temaer og la elevene diskutere og vurdere innholdet selv. Hver elev må få en forståelse av årsaken til diskusjonen albumet utløste, og analysere de diskriminerende diskursene og karikaturene. Læreren må kunne vise og bruke albumet, og samtidig ta hensyn til elevenes alder, sosiale bakgrunn, verdier og interesser, samt utfordringene som preger samfunnet der de bor.

Konklusjon

Både på grunn av selve fortellingen og kontroversen den har forårsaket, mener jeg at *Tintin au Congo* egner seg godt i fremmedspråkundervisningen. Alt avhenger av hvordan læreren presenterer albumet i tråd med den norske læreplanen (jf. Utdanningsdirektoratet, 2006).¹

¹ Denne læreplanen er nå utgått, og nye læreplaner ble tatt i bruk fra skoleåret 2020–2021. Aktuell læreplan for fremmedspråk fins her: <https://www.udir.no/lk20/psp01-03>

Læreren vil måtte tilpasse det for å knytte det til aktuelle temaer og interkulturelle normer. Lærerens oppgave er å se utover den konkrete debatten som *Tintin au Congo* har utløst – og delvis fortsatt utløser – og finne et felles grunnlag som passer vår tid. Jeg ønsker derfor å oppfordre lærere til å bruke *Tintin au Congo* og ikke glemme at albumet ble forfattet og tegnet i en forgangen tid som ikke kommer tilbake. Derfor ber jeg om at det blir tatt hensyn til Hergés unnskyldninger i intervjuene med ham. Jeg anbefaler at albumet gis ut på nytt for å unngå at det blir forbudt og for å bevare historien og minnet om Kongos fortid som koloni.

Forfatteromtale

Elie Luabeya Masengo Kabishi fullførte mastergraden Fremmedspråk i skolen (fransk) ved Høgskolen i Østfold i 2021. I tillegg har hun studert Religion, livssyn og etikk (RLE). Hun jobber som tilkallingsvikar i skolen (Halden kommune).

Litteraturliste

Barding, S. (2002, 11. desember). «Negerkung» i Sverige. *Verdens gang (VG)*.

<https://www.vg.no/rampelys/i/e3kK4/negerkung-i-sverige>

CNEWS. (2016, 23. september). Hergé était-il vraiment raciste, antisémite et misogyne?

<https://www.cnews.fr/bd/2016-09-23/herge-etait-il-vraiment-raciste-antisemite-et-misogyne-739113>

Defays, J., Delbart, A., Hammami, S. & Saenen, F. (2014). *La littérature en FLE. États des lieux et nouvelles perspectives*. Hachette.

Douglas, V. (2013). *Littérature pour la jeunesse et diversité culturelle*. L'Harmattan.

Georges, R. H. (1930, 1931 & 1946). *Les aventures de Tintin au Congo*. Casterman.

Gims (2015, 19. oktober). *Maître Gims- Sapés comme jamais (Clip officiel) ft. Niska* [Video].

YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=4bPGxLxogvw>

Luabeya Masengo, K. E. (2021). *Textes littéraires avec images dans une classe de français langue étrangère: Cas de la bande dessinée Tintin au Congo* [Masteroppgave]. Høgskolen i Østfold.

Utdanningsdirektoratet (2006). Læreplan i fremmedspråk – programfag i utdanningsprogram for studiespesialisering (PSP1-01) Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006.

<https://www.udir.no/kl06/PSP1-01/Hele/Kompetansemaal/fremmedsprak-niva-ii>.

Vedeler, L. M., Andersen, I. Y. & Eliassen, H. Ø. (2021, 9. juni). Er det greit at et utstilt maleri heter «Neger med grønt skjerf»? *NRK*.

<https://www.nrk.no/kultur/ neger-med-gront-skjerf -er-tittelen-rasistisk -1.15528720>